

De noodkreet van kinderpsychiater Peter Adriaenssens

'De kloof van winners en losers bij onze jeugd groeit'

Wijd en zijd staat de Leuvense kinderpsychiater Peter Adriaenssens (54) bekend als de man van de genuanceerde boodschap en de zachte waarden. Tot vandaag. 'We dreigen dertig procent van onze jongeren te verliezen in probleemgedrag. En dat is onze collectieve verantwoordelijkheid.' Een monoloog als alarmkreet. Door Bart Eeckhout / Foto thomas Vanhaute

Elk interview heeft zijn aanleiding. Voor dit interview volstaat het om lukraak de krant open te slaan om een aanleiding te vinden. Er is de veroordeling van Kenny Bolle, de jongeman die in Oostende Bart Bonroy doodstak voor een sigaret. Er zijn de naweën van de moordpartij in de kindercrèche in Dendermonde. Of neem de recente aanval van een jongerenbende op een school in Alleur. Een andere jongerenbende stak een zestienjarige in Anderlecht neer om zijn gsm. En er kan eens gelachen worden met Alfie uit Eastbourne, dertien jaar en al papa, maar eigenlijk is ook dat een diepdroevig verhaal vol tienerellende.

Zijn we collectief geobsedeerd door probleemgedrag van jongeren, of is er echt wat aan de hand met onze jeugd? Het tweede helaas, vreest Peter Adriaenssens. Van deze autoriteit in de kinderpsychiatrie, die naam maakte door met zachte stem de nuance te prediken, komt dit antwoord als een verrassing. Adriaenssens zit op een wier, zoals dat in schoon Vlaams heet. Ook hij ziet de probleemgevallen toenemen, en hij wil daar niet langer over zwijgen.

Peter Adriaenssens: "De opeenvolging van incidenten heeft de normale grenzen overschreden. We kunnen ons allemaal wel iets voorstellen bij baldadig tienergedrag, maar vandaar is het een erg lange weg naar Hans Van Themsche of Kim De Gelder. Tot nu toe hebben wij, de experts, er vooral op gewezen dat je dergelijk uitzonderlijk moorddadig gedrag nooit helemaal kunt uitsluiten en dat er geen reden is om aan te nemen dat geweldpleging in het algemeen bij jongeren ook effectief toeneemt. Ik stel me, eerlijk gezegd, vragen bij die sussende boodschap. Ze klopt simpelweg niet meer."

Geweld als identiteit

"Eigenlijk baart de aanval op de school in Alleur me meer zorgen dan de moordpartij in Dendermonde, hoe verschrikkelijk die feiten ook mogen zijn. Kim De Gelder kun je nog in de logische context plaatsen van een individuele psychose, met Alleur lukt dat niet langer. Voor dergelijke gevallen heb ik geen geruststellende argumenten meer. Dat soort gewelddaden doet denken aan gelijkaardige fenomenen in de VS en in Groot-Brittannië. Dit gaat niet om geïsoleerde, gevaarlijke doders, maar om een grote groep jongeren die zich uitgesloten voelen. Om zich toch een profiel te kunnen aanmeten in de samenleving kiezen zij voor vandalisme. Het geweld is hun identiteit.

"Tien jaar geleden werd 20 procent van de jongeren als zeer problematisch beschouwd. Vandaag spreken we al over 30 procent. Daarvan vertoont 4 procent werkelijk crimineel gedrag. Tel daarbij de jongeren met emotionele en gedragsstoornissen - 12 tot 20 procent - en de jongeren met fasegebonden gedragsmoeilijkheden en je komt aan 30 procent. Kunnen we er ons als samenleving bij neerleggen dat we het talent van 30 procent van onze jeugd overboord gooien? Is dat de tol die we moeten betalen voor ons samenlevingsmodel?"

"In de VS wordt de helft van de jeugd problematisch genoemd. Uit de VS en Groot-Brittannië leren we ook dat dat cijfer elke tien jaar toeneemt. We weten niet of dat bij ons ook zo is, maar we hebben reden om ongerust te zijn. Let op, je zou kunnen zeggen dat het nog meevalt. Er is per slot van rekening een grote groep gelukzakken van 70 procent waarover we ons niet te veel zorgen moeten maken. In vergelijking met alle commerciële verleidingen en problemen in de opvoeding mag je blij zijn dat er nog zo'n grote meerderheid is die weerstand biedt.

"De kloof tussen die twee groepen jongeren wordt verontrustend groot. De afvallers bieden tegen elkaar op in hun conflict met de samenleving. Dat is de groeiende groep lastpakken. Het gevolg is dat het grote publiek maar twee groepen jongeren ziet: de goeden en de criminelen. De waarheid is genuanceerder. Achter een relatief kleine bende criminelen gaat een veel grotere groep schuil van probleemjongeren schijnbaar ongenaakbare lastpakken waar niemand nog iets aan te zeggen lijkt te hebben. Dat zijn de ettertjes die iedereen wel kent: ze duwen en trekken op de bus, halen hun voeten niet van de bank in de trein, krassen op auto's, spijbelen op school en experimenteren met drugs.

"Het grote publiek scheert hen allemaal over de kam van de criminelen. Allemaal naar Everberg! Je mag nog zoveel gesloten instellingen bouwen als je wilt, dat verandert niets aan de grond van het probleem. Op die manier ontslaan we onszelf van onze collectieve verantwoordelijkheid. Ik kan hier voor de tachtigste keer vertellen dat dat te maken heeft met een verlies van verbondenheid, maar dat verandert niets aan het probleem. Je krijgt een aai over je bol, maar er wordt niets aan gedaan. Terwijl de boodschap erg simpel is: als het fout loopt met jongeren is dat de verantwoordelijkheid van ons allemaal."

De tol van consumptiepsychiatrie

"Die kloof zit zelfs in de werking van de kinderpsychiatrie. Er is de 'gelukkige groep', die misschien zelfs te veel zorg krijgt, terwijl de echte probleemgevallen niet eens bijtijds opgemerkt worden. Dat is de tol van de consumptiepsychiatrie, waarbij sommige bezorgde ouders pas rust vinden als ze een diagnose voor hun kind krijgen. De psychische kwaal wordt voor hen een soort modeverschijnsel. Tegelijk zie je dus dat kinderen die begeleiding nodig hebben compleet aan hun lot overgelaten worden. In de instelling in Everberg ontmoet ik gastjes die hun mentale problemen bijna als een zwaailicht meedragen, maar die hebben nog nooit van hun leven een hulpverlener gezien. Of neem dat proces in Brugge over dat jongetje dat door zijn vader doodgefolterd is. Dat jongetje was twee jaar lang niet naar school gegaan. En niemand heeft zich daar ooit een vraag over gesteld.

"Hoe komt het toch dat zulke kinderen tussen de mazen van het net blijven glippen? Dat moet ons hulpverleners tot introspectie dwingen. Bereiken wij wel voldoende de mensen die we moeten bereiken? Er zijn ouders die twintig keer op spoedgevallen hebben gestaan met hun kind omdat het psychotisch gedrag vertoont. Telkens weer worden ze naar huis gestuurd door de psychiater omdat er voor hen geen spoedopname voorhanden is. En er zijn kinderen die wel opgenomen worden maar in de psychiatrische instelling een opvoeder in elkaar slaan en weer aan de deur gezet moeten worden. Om hen te helpen, hebben we blijkbaar geen middelen. Maar elk kind dat wat te veel op zijn stoel wiebelt als ADHD'er diagnosticeren, dat lukt dan weer wel. Daar wringt iets.

"Ook als er een psychische aandoening meespeelt, blijft de rol van ouders cruciaal. We weten dat bijvoorbeeld bij schizofrenie de kans op recidive niet zo groot is, als de betrokkene in een

hecht verband opgenomen kan blijven. Terwijl je net dan vaak ziet dat bij kinderen met ernstige delicten op de kerfstok de ouders er de handen vanaf trekken. Dat is een vorm van kindermoord. Je geneest niet zonder liefde. Elk kind heeft een doel nodig dat het waard is om voor te herstellen. In Everberg krijgt driekwart van de jongens nooit bezoek van de ouders. Vaak is die verstoting een extra sanctie. Waarom zouden ze dan hun gedrag veranderen? Die verwerping bevestigt hen in hun oordeel dat ze het alleen tegen de samenleving moeten opnemen. Meer nog, in plaats van schuldbesef nemen ze een slachtofferrol aan.

"Ik stoor me aan de vrijblijvendheid waarmee met de alarmerende cijfers wordt omgegaan. Daarom wil ik niet langer zwijgen. Het gaat echt de foute kant op, maar ik voel nergens een sense of urgency, tenzij om meer jeugdcellen te bouwen. Repressie is de keuze van de gemakzucht, niet van de overtuiging. Het is perfect te budgetteren wat een jeugdgevangenis kost. Dat sust het geweten, en het publiek is ook tevreden. Iedereen denkt dat het probleem aangepakt wordt, maar het haalt in werkelijkheid geen zier uit.

"Het welzijn van onze samenleving hangt echt niet af van de vraag hoeveel sloten er op de deur staan. Maar je ziet dat elke poging tot debat over probleemjongeren toch daar weer op uitdraait. Meer straffen, meer jeugdgevangenissen, nu zelfs bewaking voor de kindercrèches. Allemaal goed bedoeld wellicht, maar het blijft schrijnend om te zien hoeveel geld er wordt gestopt in de illusie van dergelijke fastfoodoplossingen. Natuurlijk is een samenleving geschokt als een jonge moordenaar in een crèche binnendringt. Het is een zegen dat die oprechte gevoelens hier tenminste nog geuit kunnen worden. In de VS worden zelfs geen vragen meer gesteld bij een zoveelste school killing. In die reactie tonen we ons plots wel weer in staat tot verbondenheid in stille betogingen en treurmarsen. Alleen moeten wij de eerlijkheid hebben om te zeggen dat meer repressie niet het antwoord is.

"Overall neemt de roep toe om een onderwijs met strenge normen. De oplossing is niet dat alle verworvenheden van de laatste jaren op de schop gaan. Dat zou de definitieve splitsing zijn van de jeugd in winners en losers. Maar tegelijk moeten jongeren wel een duidelijk kader krijgen waarbinnen ze zichzelf kunnen ontplooiën. Dat betekent dus dat een kerel die het uithangt de klas uit moet, punt. Desnoods moet hij van school. En als een politieagent optreedt op straat moet dat gevolgen hebben. Anders stimuleer je de straffeloosheid. Maar blijf ook het positieve appel aan jongeren doen. Schakel jongeren in om zelf het verkeer te superviseren in hun schoolbuurt. Laat ze zelf als steward een oogje in het zeil houden op de bus of tram. Onderzoek leert dat werken met buddy's efficiënt is. Jongeren worden te weinig aangesproken op hun verantwoordelijkheid. Het gaat altijd over mogen en kunnen, zelden over verantwoordelijkheid nemen."

Minister van 70 procent van de jeugd

"Wij hebben ontelbaar veel ministers die bevoegd zijn voor wat jongeren aangaat. Die versnippering van middelen is contraproductief. In Nederland hebben ze een tijdje een minister van het Kind gehad, die de coördinatie over al die bevoegdheden en problemen op zich nam. Hier lopen we elkaar voortdurend voor de voeten. Wat ik mis, is een beetje eenheid in het beleid. Laten we over alle bevoegdheden heen een top 10 opstellen van de dringendste behoeften.

"Onze minister van Jeugd (Bert Anciaux, sp.a, BE) blijft, alle goede bedoelingen ten spijt, vooral een minister van 70 procent van de jeugd. Hij heeft het over jeugthuizen en scouts, over

stemrecht en kinderrechten. De jongeren die uitvallen, die andere 30 procent dus, zijn vooral een zaak van onderwijs, arbeid, maar ook welzijn en justitie. Zo kan het dat sommige kinderen nooit op de radar verschijnen, terwijl we elkaar in andere gezinnen voor de voeten lopen met wel zes verschillende experts, allemaal vanuit een andere bevoegdheid.

"Wij hebben alleen hulpverlening onder de vorm van een klaagcultuur. Pas als je komt zeggen dat je een probleem hebt, kunnen we beginnen te zoeken naar een oplossing. Dan ben je wel erg afhankelijk van de timing van de klager zelf en van de wachtlijst bij de hulpverlening. Als je al dat geld dat vandaag al in jeugd wordt geïnvesteerd nu eens in een pot zou steken, zou je een veel gericht beleid kunnen voeren. Ik pleit voor een uitbreiding van de begeleiding van Kind & Gezin. Elk gezin met een baby zou opvoedingsondersteuning moeten krijgen, en die steun zou moeten doorlopen tot zes, zeven jaar. Op die manier ontstaat er een positieve relatie tussen ouders en ondersteuning, kunnen problemen snel gedetecteerd worden en zullen de ouders ook sneller aanvaarden van de expert dat hun kind een aparte aanpak moet krijgen.

"In Vlaanderen leeft het debat over probleemjongeren zo fel omdat we, eigenlijk puur toevallig, getroffen zijn door extreem gewelddadige jongeren die niet uit probleemgezinnen komen. Als Kim De Gelder een allochtoon was geweest, dan was dat verhaal meteen geclassificeerd als de overtreffende trap van de Marokkaanse hangjongeren. Dat lukt nu niet. Wat schokt ons? Het had ook mijn kind kunnen zijn. Dat is, los van het verschrikkelijke drama, een kans voor de samenleving. Het toont de gaten in ons systeem."

Grote mond,
eenzaam hartje

"Het fundamentele probleem van jongeren vandaag is eenzaamheid. Volwassenen schrikken zich rot als je daarover begint. Hoezo eenzaam? Tieners praten niet anders dan over hun vriendjes. Achter al dat lawaai, gechat en ge-sms zit evenwel vaak een klein en eenzaam hart verscholen. Op tienerleeftijd moet je het complexe evenwicht leren te vinden tussen op jezelf zijn en samenleven met anderen. Tieners trekken zich terug achter een muurtje en hangen uren zwijgend voor de tv. Dat is belangrijk want in die eigen wereld leer je jezelf kennen, maar je schuurt daar wel tegen de gevaarlijke grens van de eenzaamheid. Als je je op jezelf terugtrekt, kun je namelijk snel het idee krijgen dat daarbuiten niemand op je zit te wachten. En dus stellen ze extreem gedrag om toch nog iemand te kunnen zijn.

"Het is voor jongeren erg moeilijk geworden om zich nog te onderscheiden. Vele volwassenen delen bijvoorbeeld hun alternatieve muziekkeuze of hun modetrends. Vroeger was je al een rebel als je naar The Beatles luisterde, nu staan er op de weide van Werchter evenveel dertigers en veertigers als tieners. Hetzelfde geldt voor alle cultuuruitingen: schandaalliteratuur die door ouderen verketterd wordt? Bestaat niet meer. Erger nog, de volwassenen hebben de jongerenwereld ontdekt en bouwen daar een industrie rond. Je telt vandaag alleen mee als je een gsm met een video hebt. Dan experimenteren jongeren daar maar mee. Vandaar de seksvideo's van minderjarigen op internet of de filmpjes van jongeren die in groep schoolgenoten in elkaar slaan.

"Ik geloof niet dat zoveel jongeren een mes dragen om zich te kunnen verdedigen op de speelplaats. Ze doen dat om zichzelf een stijl te geven, omdat de industrie hen zegt dat het cool is om met zo'n gevaarlijk gekarteld of gebogen ding rond te lopen. En er is niemand meer die

tegen hen zegt dat ze geen mes nodig hebben. Toen de moordpartij in Dendermonde plaatsvond, was ik toevallig voor een congres in de VS. Mijn collega's hebben eens meewarig gelachen toen ze het nieuws hoorden. Daar had je dan het gidsland België met zijn strenge wapenwet. Blijkbaar zijn we niet in staat om messen uit onze winkelvitrines te bannen.

"Ook de vorming van jongerenbendes vertrekt vanuit het verlangen om ergens bij te horen, de eigen eenzaamheid te doorbreken en een identiteit aan te nemen. De volgende stap is dan dat je in groep een school binnenloopt om met baseballknuppels de boel kort en klein te slaan. Je ziet er zo de filmische opzet door. Die jongeren vinden het niet eens meer nodig om hun identiteit te verbergen, integendeel, ze willen net in de kijker lopen, iemand worden. Ze vinden het ook helemaal niet erg om dan opgesloten te worden in Everberg. Daar ontlenen ze net hun identiteit aan. De grens die jongeren moeten overschrijden om iets te betekenen komt steeds verder te liggen. Bij het comazuipen, bij tienerzwangerschappen, bij extreem geweld."

Niet-volgroeiende hersenen

"Er is een verschil tussen iemand loslaten en iemand aan zijn lot overlaten. Je laat iemand het best los door hem goed vast te houden. Dat doe je niet door 85 regeltjes voor uitgaan op te leggen, wel door oprecht geïnteresseerd te zijn in de leefwereld van jongeren. Daar loopt het vandaag goed fout. Uit een recente jongerenenquête is gebleken dat 60 procent van de ouders meende dat je een zestienplusser geen regels meer moet opleggen. Uit de neurobiologie leren we nochtans dat de hersenen van een zestienjarige nog niet volgroeid zijn. Er is dus nog sturing nodig op die leeftijd. Ouders geloven evenwel dat hun rol op die leeftijd uitgespeeld is. Net als de ouders de rol lossen, gaan jongeren het gevoel krijgen dat het niemand wat kan schelen wat ze uitvreten. Dat jongeren zelf wat afstand nemen en zich wat egoïstisch gedragen om hun territorium af te bakenen, is perfect normaal. Het probleem is dat wij als ouders en als samenleving die jongeren aan hun lot overlaten en ze daardoor op een gevaarlijk spoor sturen.

"Eigenlijk komt het ons allemaal goed uit om problemen met jongeren zoveel mogelijk te pathologiseren. Dan ontsla je jezelf van elke verantwoordelijkheid. Het zit in zijn koppeke, niet in ons gezin. De boodschap die we het minst graag horen is dat we een collectieve verantwoordelijkheid dragen bij het mislopen van gedrag van jongeren. We horen niet liever dan dat het weer een miskende schizofrenie is. De problemen die jongeren stellen, zijn een spiegel van onze samenleving. Als je daar niet in durft kijken, dan vereng je de aanpak tot remediëring en repressie.

"Dit is natuurlijk de schrik van alle ouders: je maakt je zorgen over je kind en het verhaal eindigt bij je eigen tekort. Opvoeding maakt een verschil, maar is niet zomaar de allesverklarende oorzaak van probleemgedrag. In een gezin waar alle kinderen verwaarloosd worden, zie je dat er toch kinderen zijn die zich redden en zelfs hun verantwoordelijkheid nemen om hun broertjes en zusjes te helpen. Niemand wordt blanco geboren. Probleemgedrag spruit voort uit de combinatie van eigen aanleg en opvoeding.

"Een problematische opvoeding verhoogt wel het risico op de ontwikkeling van probleemgedrag bij de groep met een kwetsbare aanleg. Kinderen uit een vechtscheiding zijn zwaar oververtegenwoordigd in de probleemgroep. Omgekeerd komen er ook heel wat problemen voort uit de plotse renaissance van het kroostrijke gezin. Theoretisch telt een Vlaams gezin nog altijd gemiddeld twee kinderen, maar in nieuw samengestelde gezinnen heb je twee kinderen van de ene ouder en twee van de andere en dan nog eentje van hen beiden. Niet

iedereen is erop voorzien om een groep kinderen op te voeden. Dat zorgt voor complexe opvoedingssituaties met kinderen met verschillende statuten: de enen komen slechts om de veertien dagen langs, de anderen zijn er altijd. Soms wordt het daardoor gewoon praktisch moeilijk om samen te zitten en te praten met elkaar. Waar het nest uit elkaar valt, groeit het risico op problemen.

"Tot mijn grote verbazing wordt er nauwelijks aandacht besteed aan de groeiende armoedekloof in ons land. Alsof we dat zomaar te accepteren hebben dat intussen al 13 à 14 procent van de bevolking onder armoedegrens gezakt is. Wat we zeker weten uit de kinderpsychiatrie dat leidt tot ontsparing van jeugd is ten eerste de armoede en ten tweede sociale uitsluiting. Laat dat nu net twee oorzaken zijn die je als samenleving behoorlijk kunt aanpakken: zorg voor voldoende en divers onderwijsaanbod, opvang voor wie in de knoei zit, en voer een sociaal beleid waarbij je de top voldoende afroemt om de bodem omhoog te kunnen trekken.

Samenleven

moet je leren

"Ergens onderweg zijn we de vaardigheid verloren om in groep te leven. Daarom zou het niet slecht zijn als we dat ook weer aanleren. Zoals we vroeger communicatietrainingen gaven om mensen te leren zichzelf te uiten, zo hebben we misschien vandaag oefening in gemeenschapsdenken nodig. We moeten onze jongeren verplichten vrijwilligerswerk te gaan doen. Maak in een onderwijscurriculum, ja zelfs aan de universiteit, tijd vrij voor vrijwilligerswerk, waarbij iedereen zelf mag kiezen welke dienst hij de gemeenschap wil bewijzen. Keuze zat, want zowat alle vrijwilligersorganisaties kampen met tekort aan mankracht.

"We doen graag meewarig over de Wetstraat, maar veel gezinnen zouden een voorbeeld kunnen nemen aan onze politici. Ze praten tenminste nog met elkaar. Goed, we hebben nog geen oplossing voor B-H-V, maar we hebben ook nog altijd niet elkaars schedel ingeslagen. Intussen groeit er wel een nostalgisch verlangen naar vroeger: in plaats van de huidige dialoog vanuit gelijkwaardigheid wil men terug naar de tijd van respect en autoriteit. En dus komt de koning in beeld, of Wilfried Martens, in de hoop dat dat oude mechaniekje van respect nog zou werken. Grote consternatie als de huidige generatie politici zich daar niet te veel van aantrekt en gewoon doordoeft. Zo zouden we ook over ons gezinsleven moeten denken. Het is niet de terugkeer naar de lijfstraffen die ons zal redden. Ouders moeten dialogeren met hun kinderen, niet dreigen met de broekriem.

"Ik besef dat mijn alarmkreet misbruikt kan worden om de roep om meer repressie nog te versterken. Het is een nostalgie naar simpele oplossingen voor complexe problemen. Bijna op een lacherige manier wordt vandaag weer geaccepteerd dat je een kind mag slaan. Want in onze tijd gebeurde dat ook en wij gehoorzaamden wel, meneer. Of neem de boot camps van de Dedecker. De nuance is dat opvoedingskampen, wat nog wat anders is dan militaristische boot camps, voor een zeer beperkt deel van de probleemjongeren ook echt zouden kunnen werken, maar dat krijg je nooit uitgelegd. Het probleem is dat er politici rondlopen die de bevolking wijsmaken dat die heel specifieke remedie voor een zeer kleine doelgroep toegepast kan worden op alle lastpakken. Zo criminaliseer je straks wel 30 procent van de jeugd."

Ouders trekken vaak hun handen af van kinderen met zware psychische problemen. Dat is een

vorm van kindermoord

Het gaat de foute kant op, maar ik voel nergens een sense of urgency, tenzij om
jeugdgevangenissen te bouwen

Hét probleem van jongeren vandaag is eenzaamheid. Achter al hun gchat en ge-sms zit een
klein en eenzaam hart verscholen

© 2009 De Persgroep Publishing